

Суннатилло Мавлонович РАХМОНОВ
Самарқанд давлат чет тиллар институти
(PhD) докторанти

НАҚШБАНДИЯ ВА МАВЛАВИЯ ТАРИҚАТЛАРИДА ИНСОН КАМОЛОТИ МАСАЛАСИ

ВОПРОС СОВЕРШЕНСТВА ЧЕЛОВЕКА В ТАРИКАТАХ НАКШБАНДИИ И МАВЛАВИИ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)

THE QUESTION OF HUMAN PERFECTION IN THE TARIKATS OF NAKSHBANDIA AND MAVLAVIA (COMPARATIVE ANALYSIS)

Аннотация: Мазкур мақолада нақшбандия ва мавлавия тариқатларининг умумийлик томонлари акс эттирилган. Тасаввуфда ҳар хил тариқалар мавжуд. Нақшбандия тариқати ўзининг мазмун-моҳияти жиҳатидан бошқа тариқатлардан ажралиб туради. Мавлавия тариқатига Жалолиддин Румий томонидан асос солинган. Тасаввуф – Жалолиддин Румий туфайли халқимизнинг бебаҳо маънавий бойлигига айланган бўлса, Баҳоуддин Нақшбанд яратган таълимот гоёлари орқали комил инсонни тарбиялашга хизмат қилган. Мавлавия ва нақшбандия тариқатлари комил инсонни тарбиялашни тарғиб қилган ва умумбашарият тан олган тариқатлардир.

Калит сўзлар: Тасаввуф, тариқат, зикр, махфий зикр, жаҳрий зикр, самоъ, нақшбандия, мавлавия.

Аннотация: В данной статье отражены общие черты Накшбандия и Мавлавия. В суфизме есть разные тарикаты. По своему содержанию Накшбандия отличается от других тарикатов. Мавлавия была основана Джалалиддином Румиом. Суфизм стал бесценным духовным сокровищем нашего народа благодаря Джалалиддину Румий а Бахауддин Накшбанд служил воспитаны совершенного человека через идеи своего учения. Тарикаты Мавлавия и Накшбандия признанное человечеством и пропандируют воспитание совершенного человека.

Ключевые слова: Суфизм, учения, зикр, тайный зикр, джаҳри зикр, само, нақшбандия, мавлавия.

Abstract: *This article reflects the common features of Naqshbandiya and Mavlaviya. There are various tariqas in Sufism. In its content, Naqshbandiya differs from other tariqas. Mavlavia was founded by Jalaliddin Rumi. Sufism became an invaluable spiritual treasure of our people thanks to Jalaliddin Rumi, and Bahaiddin Naqshband served to educate a perfect person through the ideas of his teaching. The Tariqats of Mavlavia and Naqshbandiya are recognized by humanity and promote the upbringing of a perfect person.*

Key words: *Sufism, teachings, dhikr, secret dhikr, jahri dhikr, samo, nakshbandiya, mavlaviya.*

Кўхна Мовароуннахр замини азалдан юксак цивилизация ва маданият ўчоқларидан бири саналган. Шундай юксак марраларни забт этмоқ учун аждодларимиз энг аввало, жаҳолатга қарши маърифат байроғини баланд кўтариб, ўз ақл-заковати ва салоҳиятини илм-фан ютуқларини чуқур ўрганиш ва бойитишга бағишлаш орқали эришганлар. Улар бир эмас, иккита Ренессанс маърифатининг қаймоғидан баҳраманд бўлганлар. “Ислом маданиятининг олтин асри” деб эътироф этиладиган тўққизинчи – ўн иккинчи асрларда, Марказий Осиё худудида ёнган илм машғаласи, ўн бешинчи асрда Соҳибқирон Амир Темур асос солган теурийлар салтанатида иккинчи Ренессанс даври сифатида қайта порлаган. Айнан ўша даврларда Марказий Осиёда тасаввуф ва тариқатларнинг фаолиятлари гуллаб яшанган.

Тасаввуф инсон камолоти тўғрисидаги таълимот бўлиб, комил инсон бўлиш учун аввало жисм ва нафс эҳтиёжини енгиш талаб этилади. Дунёга, бойликка меҳр қўйиш инсонни нафсига кул қилиб қўяди. Тасаввуф йўлини тутган киши нафсни рад этади. Нафс барча разолат, ва маънавий ҳалокатнинг сабабчиси саналиб, инсонни тубанлик ботқоғига етакловчидир. Ушбу иллатларидан фориғ бўлишнинг бирдан-бир тўғри йўли нафс эҳтиёжини енгиб ўтишдир. Нафс ва кўнгилни поклаш риёзат чекиш орқали амалга оширилади. Риёзат чекиш шунчаки, сабр-тоқатли бўлиш эмас балки, Ҳақ йўлида ўз олдига улуғ бир мақсадни қўйиб, унга етишиш учун ихтиёрий равишда барча кийинчиликларни зиммасига олиш ва мақсад сари интилишдир. Тасаввуф – бу илоҳиёт олами, инсон маънавияти, руҳияти, эҳтиёжлари ва унинг Худога муносабати ҳақидаги фалсафий таълимотдир. Шу билан бирга тасаввуф инсон қалбига сайқал бериш илмидир.

Тасаввуф – одоб-ахлоқли, қалби ва руҳи пок, билимли, комил инсонларнинг тарбияланиб камолга етишига замин яратган. Бошқача сўз билан айтганда, инсоннинг руҳий-маънавий камолоти тасаввуфнинг асосий мақсади бўлиб, бу мақсад йўлида ҳар бир улуғ шайх ўз тартиб қоидаларини ишлаб чиққан ва шу асосда турли тариқат сулуклари шакллланган.

Тариқатлар ислом динининг руҳи саналади. Шариат ва бошқа илмларни ўрганиш йўллари турли-туман бўлганидек, тасаввуфда ҳам ҳар хил тариқалар мавжуд. Ҳар бир тариқат ўзига хос йўлдан ҳақиқатга эришади. Тасаввуфий тариқалар хилма-хил бўлса-да, уларнинг асосий мақсади битта, яъни Ҳаққа яқинлашишдир.

Тариқат амаллари шариат амалларини янада мукаммал бажаришга риоя қилишни ўз ичига олади. Тариқат ислом шариатига асосланган ибодатларни бажаришга қаратилган махсус маънавий йўлдир. Ўз-ўзидан маълумки, қанча кўп ибодат қилинса, шунча кўп савоб ҳосил бўлади. Ушбу таълимот ва вазифаларни муршиди комил муридларига ўргатади ва раҳнамолик қилади. Тариқат ота-онага, пиру устозга муҳаббатли бўлиш, Нажмиддин Кубро каби она Ватан учун жон фидо қилиш, Хожа Аҳрори Валий каби юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги учун бор куч ва имкониятини бахшида этишдир.

Нақшбандийлик тариқатининг буюк намоёндаси Хожа Баҳоуддин Нақшбанд (1318-1389) ислом динини ҳаёт, шахс ва оила билан, жамият равнақи билан боғлаб “Кам егил, кам ухла ва кам гапир” деб насиҳат қилганлар. Соҳибқирон Амир Темур ҳам бу шиорга амал қилиб, аркону давлатга, барча мулозимларга айтар сўзим шу бўлди: “Кам енглар – очарчилик кўрмасдан бой-бадавлат яшайсизлар, кам ухланглар – мукаммаликка эришасизлар, кам гапиринглар – доно бўласизлар”, – деб таъкидлаган. [2:25]

Тасаввуфдаги инсон камолотига ёрдам берадиган ва уни ғафлат уйқусидан уйғотиб хушёрлик, огоҳлик манзилига олиб чиқадиган асосий амалиётлардан бири зикрдир. Тариқатлардаги эътиқодларнинг бирида инсон руҳияти махфий зикрдан яъни, овоз чиқармай Аллоҳни ёд этишдан лаззат олса, бошқасида жаҳрий зикрдан яъни, баланд овозда мусиқа ва рақс орқали Аллоҳни ёд этишдан фойдаланилади.

Нақшбандия тариқатида Маҳмуд Анжир Фағнавий давридан то Баҳоуддин Нақшбандгача Хожагон тариқати вакиллари хуфя зикр билан бирга жаҳрия зикрни ҳам бажарганлар. [6:26-27]

Мавлавийлик тариқати Нақшбандийликдан фаркли ўлароқ самоъ зикрга асосланади. Мавлавийликда самоъ зикрнинг мусика билан ошкора ҳамда тасаввуфда айтиладиган “шатаҳот” (“жўш урмоқ” маъноларида) ҳолати кўринишлари акс эттирилади.

Мавлавия тариқатига 1240 йилда машҳур илоҳиётчи ва шоир Жалолиддин Румий (1207-1273) томонидан асос солинган. Жалолиддин Румийни кўпинча “Мавлоно” деб аташган ва тариқат номи ҳам шундан олинган. “Мавлоно” – атамаси устозларни улуғлаб, уларнинг номларига қўшиб ишлатилган ва ҳурмат маъносидида шахс номидан аввал айтилган. Дастлаб ушбу тариқат фаолияти Туркия ва Эрон ҳудудларига ёйилиб, шаҳар аҳолисининг ўрта ва қуйи қатламлари, кейинроқ юқори табақалари ҳам қўшилган.

Мавлавия тариқатида Мавлоно Жалолуддин Румий раҳматуллоҳи алайҳига нисбат берилган бўлиб, бу тариқат Онадўлида кенг тарқалган. У кишининг насаблари ота тарафдан Абу Бакр Сиддиққа, она тарафдан Мовароуннаҳрда ҳукм сурган Хоразмшоҳлар сулоласига бориб тақалади. У киши кўплаб сафарлардан кейин Султон Алоуддин Салжукийнинг пойтахти Қўния шаҳрида узоқ вақт яшаб, ўша ерда вафот этиб, дафн қилинганлар. У киши шаръий илмларни кўзга кўринган ҳанафий фақиҳ бўлган ўз оталаридан олганлар. Мавлоно Жалолуддин Румий раҳматуллоҳи алайҳи мударрис, воиз ва фақиҳ кейинчалик эса сўфийлик, шоирлик ва ҳақимлик билан шуҳрат қозонганлар. [9:6-7]

Нақшбандия тариқатида “Кимнинг жаҳрия зикр қилишга ҳақ-ҳуқуқи бор?” – деган саволга Маҳмуд Анжир Фағнавий шундай жавоб берганлар: “Жаҳрий зикрни тили ёлғон ва туҳматдан пок, ошқозони ҳаром овқатдан озод, қалби икки юзламачиликдан холи, ботини ўткинчи дунё икир-чикирлари ва беҳуда нарсаларига беришдан эркин бўлган сўфийгина бажариши мумкин”. Маҳмуд Анжир Фағнавийнинг фикрича, ошкора ёки хуфя зикрдан мақсад бир хил – Ҳақ ва ҳақиқатга етишдир. Икки нав зикрда ҳам ҳикмат, масалаҳат, ҳолат зарурати мавжуд. Ҳазрат Баҳоуддин

Нақшбанд ҳазрат Абдулҳолик Гиждувоний руҳияти орқали олган тарбияларига асосан зикри хуфияга амал қилган. Мир Кулол ҳам Аллоҳнинг иродасига бўйсуниб, Баҳоуддинга зикри хуфия талқинини ўргатган. [6:27]

Манбаларга кўра Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратлари жаҳрий зикр ва самоъ мажлисида ўтириб қолишга мажбур бўлганлар. Шунда Баҳоуддин Нақшбанд ҳазратларидан ана шу зикри рақсу самоъ ҳақида сўралганда, “Инкор ҳам намекуним, ин кор ҳам намекуним!” яъни “Инкор ҳам қилмаймиз, бу ишни ҳам қилмаймиз!” деб таъкидлаганлар. [10] Ушбу маълумотлар “Рашаҳот” ва “Мактубот” каби манбаларда ҳам қайд этилган бўлиб, бу бугунги кунда айтилаётган диний бағрикенгликнинг асосидир.

Мавлавия тариқати вакиллари ташкил этилганидан кўп ўтмай сунний тариқат бўлса-да, ўзларининг маънавий силсила халқасини Али ибн Абу Толибга улайдилар ва жаҳонда кенг тарқалган ўн иккита мустақил тариқатлардан бири деб ҳисоблайдилар. [7:126]

Юқорида таъкидлаганимиздек, Нақшбандия амалиётининг асосий қисмини тариқат вакилининг қалби билан махфий зикр қилиши яъни Аллоҳ номини эслаши ташкил этса, Мавлавия тариқатида эса овоз чиқариб яъни, жаҳрий зикр қилиш афзал саналади.

Манбаларга кўра махфий зикрни ҳазрати Пайғамбаримиз ғорда Абу Бакрга ўргатганлар, овоз чиқариб зикр қилишни эса Ҳазрати Алига айтганлар. [1:173] Шунинг учун Нақшбандиянинг баъзи жамоаларида иккала зикр ҳам амалиётда бўлган бўлса, Мавлавия тариқатининг Али ибн Абу Толибга уланишига замин яратган.

Баҳоуддин Нақшбанд даврида зикри хуфиянинг жорий қилиши нақшбандийликнинг асосий шиорига яъни “Даст ба кору дил ба ёр”га тўлиқ мос келган. Зикри хуфиянинг устун томонлари шунда эдики, инсонлар меҳнат қилаётганда ҳам, ўтирганда-турганда ҳам, бир жойга тўпланмаган ҳолда ҳам, шовкин сурон кўтармасдан, рақсу самоъ қилмасдан зикри хуфия айтиши мумкин эди. Яъни доимий зикрда бўлиш имкониятига эга эдилар. Нақшбандия тариқатидаги ушбу қоида ҳам таълимотни омма орасида кенг тарқалишига сабаб бўлган.

Мавлавия тариқати вакиллари ўз мавлавияхона ва хонқоҳларига эга бўлиб, бу

ерда зикру самоъ (араб. — эслаш, ёдга олиш — тасаввуфда худони ёдга олиш билан боғлиқ “самоъ” маросими ва шу маросимда ижро этиладиган мусикий шеърӣ туркум) билан шуғулланишган. Бошқа тариқатлардан фарқли ўлароқ, Мавлавияда жамоа бўлиб, мусиқа тинглаш, куйлаш ва қулоч ёзиб гир айланиб зикр тушиш маросимига алоҳида эътибор берилган. Мавлавия тариқати “гарди дарвишлар” номи билан ҳам машҳур бўлган.

Жалолиддин Румий самоъ пайтида мусиқани қўллар экан, инсон ҳиссиётларини моҳиятга қараб йўналтириш ва инсон қалбини эритиш учун мусиқадан “сўзсиз сўз” сифатида фойдаланган. Бу эса ўз навбатида Мавлавия тариқатида зикру самоъни юксак поғонага олиб чиқишга замин яратган.

Тингла, най андоқ ҳикоятлар қилур

Айрилиқлардан шиқоятлар қилур [8:230].

Най тасаввуфда ошиқ яъни илоҳий ишқ ошиғининг рамзий образидир. Ориф ва оқил инсоннинг, ўзини илоҳий ишқ йўлига бағишлаган инсони комилнинг лутфи ниҳоятда ошиқона ва лазиз бўлиши керак. Ўзини тоза ҳаётдан айрилган найнинг “жудоликдан шиқоятлар қилиши” ориф инсоннинг руҳи каби ҳамиша боқий руҳоният оламига интилиши кабидир.

Нақшбандия тариқати ўзининг мазмун-моҳияти жиҳатидан янги тарбия усуллари яъни суҳбат таълими, яширин, ботиний зикр, “анжуман ичра хилват”ни тарғиб қилиши билан Мавлавия тариқати қоидаларига яқиндир. Яъни, Аллоҳга яқинлашишнинг бутунлай янги бўлган, сифат жиҳатдан аввалги тариқатлардан тубдан фарқ қиладиган ўн битта қоида, талаб ва усуллари ишлаб чиққанлиги ва Мавлавия ва Нақшбандия тариқатларидаги махфий ва жаҳрий зикрнинг қўлланишлари шулар жумласидандир.

Мавлавия тариқатида Мавлоно Жалолиддин Румийнинг ҳақни таниш, нафси тийиш, илм олиш ва меҳнатда бўлиш каби сўфиёна қарашлари ҳам айнан нақшбандийлик тариқати ғояларига ўхшашдир.

Ҳаққа юзлан, ўзгасин тарк эт ҳамон,

Бўл ўзинг шул вориси мулки жаҳон.

Сен жаҳон мулки яъни, охиратнинг соҳиби бўлай десанг, ёлғиз Ҳақ таолога сиғин,

ўзгалардан сақлан. Чунки охиратда на дунё, мол-мулк, на оға-ининг сенга қўмак беришдан ожиздир. Ёлғиз Аллоҳгина марҳамат қилса, нажот топгувчисан. Зеро:

Насли Одамнинг қаноти ақлидир,

Лек ақллар бир-биридан фарқлидир.

Аллоҳ инсонни барча жонзотлардан кўра ақл-идрокли қилиб яратиб, уни улуг ва шариф қилди. Ақл боис Одам оламни забт этади. Аммо ақл Ҳақни танишга талпингандагина хайрга, улуглик мақомига етишади – деб, таъкидлайди Мавлоно. [3:125]

Жалолиддин Румийнинг фалсафий қарашларида Аллоҳ борлиқдан кўра беҳад олий моҳиятдир. У ҳар қандай инсоний Эзгулик ва Ёвузлик, Борлиқ ва Йўқликдан юксакроқдир. Унинг яратилган олам билан муносабати англаб бўлмайдиган сир, Аллоҳни билиш оддий ўткинчи инсонга хос эмас. Бундан кўриниб турибдики Румийнинг Аллоҳ тўғрисидаги тушунчаси жуда ҳам нафис ва ранг-баранг, уни фақат бир томонлама оддий пантеизм — борлиқ бирлиги (вахдат ул-вужуд) тарафдори деб ҳисоблаш мумкин эмас. [7:124]

Жалолиддин Румий машҳур илоҳиётчи, шоир ва мавлавия тариқатининг даҳоси саналади. Жалолиддин Румийнинг машҳур ғояси “Ҳақ ва оламни билишда қалбингни кўз қил”, шиоридир. Мавлавия тариқати қатъий марказлаштирилган тасаввуф йули бўлиб, Усмонли султонларнинг кўпчилиги ҳам айнан мавлавия тариқати билан алоқадор бўлганлар.

Жалолиддин Румий барча файласуфлар каби, инсон ўзгаришни ўзидан бошлаши кераклигини таъкидлайди. Мавлононинг фикрига кўра, инсон токи жамиятда яшар экан, халққа хизмат қилиши керак. Халққа хизматда бўлмаган одам Ҳаққа хизмат қилдим деб айта олмайди. Жалолиддин Румий илгари сурган ҳақпарварлик ғояси Нақшбандия тариқатидаги ҳақпарварлик ғоясига жуда яқиндир. Халқпарвар бўлмасдан туриб, худбинларча ёндашув орқали ҳақпарвар бўлиши мумкин эмас, фақат бу дунёдаги эзгу амалларгина, инсонни Ҳаққа яқинлаштиради, банда ўзини ўзгаларга яхшилик исташи орқалигина яхшиланиб боради.

Мавлоно Жалолиддин Румий қарашларида бирор бир мутаассиблик, ақидапарастлик намуналари кўзга ташланмайди. Румий

фалсафасининг чўққиси мазҳаблараро низо-ларда бағрикенглик (толерантлик) ғоясини илгари суришидадир. Инсон мазҳаблар ва динлар учун яратилмаган, аксинча, улар инсон учун яратилган.

Мавлоно Румий дунёга зийрак кўз билан назар солиб, инсонни қандай бўлса шундай ўрганади ва инсон қалби тўридаги энг нозик, яширин сирларни кўрсатиб беради. Румий инсонни тадқиқ этиш асносида унинг табиати ва интилишларини кузатади, қалб туғёнларини кидириб топади. Инсоннинг буюклиги билан бирга, нуқсонлари яъни нафси, хирси оқибатида келиб чиқадиган ёвузликларни таҳлил этиб, булардан қутилиш, покланиш йўлларини кўрсатади. Румий асарларида инсоннинг маънавий камолотга эришиш йўллари, маърифатли бўлиши, ва саодатга эришиши содда ҳаракатлар орқали баён этилган. Румий инсон камолоти учун курашчи шахс сифатида майдонга чиқиб, инсонни ўзлигини англашга, ёмонликдан нафратланишга ва яхшиликдан фахрланишга ўргатади. Румий инсонларни тўғрилиққа, софлиққа йўналтириши ва илм олишга ундаши билан бирга эзгулик ва покликни тарғиб қилган ва ўзи комилликнинг намунаси айланган.

Яхшилик қил, замон яхшилик олсин,

Яхшилар бошига яхшилик солсин.

Мол-дунё барчадин, сендин ҳам қолур,

Яхшиси мол эмас, яхшилик қолсин [8:232].

Мавлавия тариқати ҳозир Туркияда кенг тарқалган, Эронда ҳам бу тариқат тарафдорлари бўлган, лекин ўта кескин пантеистик қарашлари сабабли Эрон шоҳи томонидан қувғин қилинган. Мавлавия тариқати вакиллари баланд овоз билан рақс ва мусиқа орқали зикр қилганликлари сабабли Ғарбда уларни “чарх уриб айланувчилар” ёки раққос дарвешлар деб ҳам атаганлар. Шу билан бирга Мавлавия тариқати вакиллари доимо насронийлар ва яҳудийларга нисбатан бағрикенглик билан муносабатда бўлганлар. [5:344]

Мавлавия тариқати вакиллариининг ташқи кўринишларидаги фарқлари дарвешлик кулоҳи бўлиб, улар қалпоқ кийиб юришга одатланганлар. Жалолиддин Румий ҳаётлигида мавлавия тариқатининг издошлари нақшбандия тариқати каби қуйи табақа вакиллари ва хунармандлардан иборат бўлган. Мавлавия

тариқати Жалолиддин Румий вафотидан (1273) сўнг мустақил йўналиш сифатида кенгайиб борган.

Мавлавия тариқатидаги сўфиёна амалларининг оммавий тус олиши ва Румийнинг сўфиёна ёзилган “Маънавий маснавий”сининг шухрати натижасида халқ орасида машхурликга эришган. Жалолиддин Румийнинг лирик шеърлар ва тўртликлардан иборат буюк асари ҳисобланмиш “Маънавий маснавий”да Қуръони Каримнинг ботиний маъноси акс этирилганлиги сабабли Абдурахмон Жомий уни форс тилидаги Қуръон яъни Ҳаст Қуръон дар забон-и паҳлави деб атаган. [4:15]

Шу билан бирга Абдурахмон Жомий Баҳоуддин Нақшбандни ҳам тавсифлаб “Ясриб-Мадина, Батҳо-Маккада урилган муқаддаслик муҳрини, охирги навбатда Бухорода урдилар. Ул муқаддаслик муҳри Шоҳи Нақшбанднинг дилидан ўзга баҳраманд бўлмади. Ул пок гавҳар, яъни Баҳоуддин ҳар ерда бўлавермайди, Унинг маъдани Бухоро тупроғидадир” –деб, таъкидлаган. Чунки Баҳоуддин Нақшбанднинг ҳаёт йўллари ва у киши яратган таълимот энг комил инсон, буюкларнинг буюги Муҳаммад (с.а.в.) суннатларига уйғундир. [6:76]

Юқорида таъкидлаганларимиздан шундай хулосага келиш мумкинки зикр хоҳ махфий бўлсин хоҳ жаҳрий зикр бўлсин у яратувчининг зоти ҳақида шундай диққат билан ўйлашки, зикр қилувчининг барча вужуди қалбига тобеъ бўлиб унинг изидан бормоғи лозим. Зикрдан мақсад кўнгилни ёмон туйғу ва мақсадлардан тозалаб, ҳар доим Аллоҳ ёди билан машғул бўлиш ва ҳаққа эришишдир. Тариқат аъзосининг ҳамиша дилида Аллоҳни сақлаб яширин зикр ҳолатида бўлиши унинг одобини билдирган.

Тасаввуф – Жалолиддин Румий туфайли халқ шеърлятига кириб бориб, унга инсонийлик ғояларини сингдириб, халқимизнинг бебаҳо маънавий бойлигига айланган бўлса, Баҳоуддин Нақшбанд яратган таълимот асосидаги меҳнатсеварлик, инсонпарварлик, илм-маърифатга интилиш ва бутун борлиққа муҳаббат ғоялари орқали комил инсонни тарбиялашга хизмат қилган.

Тасаввуф нақшбандийликда ўзининг ижтимоий, маънавий-мафкуравий хусусияти билан диний ва этник бағрикенгликни ифодалган бўлса Мавлавийликда тасаввуф доирасига қуй-қушиқ, мусиқа, хатто рақс

тушиш каби расм-русмларнинг киритилиши этник, тил, ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан турлича бўлган халқлар томонидан тасаввуф ғояларининг қабул қилиниши ва этномаданий жиҳатдан тасаввуфнинг кенг ёйилишига замин яратган.

Умуман олганда мавлавия ва нақшбандия тариқатлари назарий жиҳатдан фақат зикрда фарқ қилсада, амалда комил инсонни тарбиялашни тарғиб қилган ва умумбашарият тан олган тариқатлардир.

Бугунги кунда ҳам тасаввуф ғояларининг ёшларнинг маънавий камолоти ва руҳан поклигини тарбиялашдаги аҳамияти ниҳоятда катта. Айниқса, ҳозирги даврда давлатимиз сиёсати даражасига кўтарилган “ҳалоллик вакцинаси”ни яратиш ва коррупцияга қарши курашда тасаввуф таълимотининг ғоявий-руҳий таъсири бекиёсдир.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Абдуллоҳ Исматуллоҳ Ҳожи. Баҳоуддин Нақшбанд. Ғойиблар хайлидан ёнган чироқлар.Т.: “Ўзбекистон”, 1994. – Б. 335.
2. Амир Темур ўғитлари. Тошкент: Ўзбекистон, 2007. – Б. 29.
3. Жалолиддин Румий. Най ноласи: Ҳикматлар, насрий матн муаллифи Хайрулло Қосим (Қосимов Хайрулло). - Т.:Yurist-media markazi, 2011 йил. -120 бет.
4. Жалолиддин Румий. Маънавий маснавий. (Таржима шарҳи билан. Таржимон Асқар Маҳкам. Масъул муҳаррир Т.Маҳмудов.) – Т.: “Шарқ”, 1999. – 368 б.
5. И.П.Петрушевский. Ислам в Иране в VII—XV веках (курс лекций) / Отв. редактор В.И.Беляев. Л.: [Издательство Ленинградского университета](#), 1966.— 400 с.
6. Наврўзова Г., Зойиров Э. Бухорои шарифнинг етти пири. Тошкент: Muharir nashryoti, 2018. – Б. 79.
7. Пўлатов Ҳ., Маматов М. Тасаввуф тарихидан лавҳалар. Тошкент: Ўзбекистон миллий кутубхонаси нашриёти, 2011. Б. 320.
8. Радий Фиш. Жалолиддин Румий. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи, 2005. Б. – 240.
9. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Тасаввуф ҳақида тасаввур. Тошкент: Sharq, 2012. – Б. 275.
10. Ҳамидуллоҳ Беруний. Зикр ҳақидаги кўрсатувга муносабат. <https://ahlisunna.uz>. 22.06.2018.